

На користь версії про віддієприкметникове, а не відкомполитне (через стадію усічення другого компонента) походження особового імені *Любомь* свідчать антропоніми *\*Бегомь* > ойконім *Бегомль* (Білорусь), *\*Жидомь* > ойконім *Жидомля* (Білорусь), *\*Рыдомь* > *Рыдомль* – назва озера (Білорусь), *\*Сухомь* > ойконім *Сухомль* (Білорусь) та чимало ін. (див.: Казлова), для яких потенційні мотивувальні антропоніми-композити відсутні.

Таким чином, ойконім *Любомль* < *\*L'ubom-j-ь* – одна з найархаїчніших у волинському топоніміконі назв, свідчення глибокої архаїки місцевого ономастичного простору.

#### Джерела та література:

1. АВК – Акты, изд. Виленскою Археографическою комиссиею. Вильна : Тип. А.К. Киркора, 1865–1910. Т. I–XXXV.
2. АСД – Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1867–1874. Т. I–X.
3. АЮЗР – Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. Киев, 1859–1914. Ч. I–VIII.
4. Довнар-Запольский – *Довнар-Запольский М.* Из истории литовско-польской борьбы за Вольты (договоры 1366 г.). Киев, 1896. 13 с.
5. ЕСЛГНПР – Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О.С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1985. 255 с.
6. Заимов – *Заимов Й.* Български именник. София : БАН, 1988. 312 с.
7. Казлова – *Казлова Р.М.* Беларуская і славянская гідранімія: Праславянскі фонд. Гомель : ГГУ, 2002. Т. II. 264 с.
8. Котович – *Котович В.* Назви міст України: лінгвокультурологічний словник. Дрогобич : Пóсвіт, 2021. 471 с.
9. Курбский – *Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Вольты.* Киев : В лито-типографическом заведении И. К. Вальнера, 1849. Ч. 1–2.
10. Лучик – *Лучик В.В.* Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
11. Мацюк – *Мацюк З.С.* Що сільце, то нове слівце: словник фразеологізмів Західного Полісся. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 476 с.
12. ПСРЛ – Полное собрание русских летописей. Т. II: Ипатьевская летопись. Москва: Изд-во восточной литературы, 1962. 938 стб., 87, 4 с.
13. СНМ – Список населенных мест Волынской губернии. Житомир : Волынская губернская типография, 1906. 222 с.
14. Чучка – *Чучка П.П.* Слов'янські особові імена українців: Історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 429 с.
15. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / отв. ред. О.Н. Трубачев. Москва : Наука, 1988. Вып. 15. 264 с.
16. Янко – *Янко М.П.* Топонімічний словник України: словник-довідник. К. : Знання, 1998. 432 с.
17. NMP – *Nazwy miejscowe polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany / pod red. K. Rymuta.* Kraków : PAN, 2005. Т. VI – 565 s.
18. SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. W. Taszyckiego.* Wrocław etc. : PAN, 1965–1985. Т. I–VII.

УДК 908(477.82-22)

Якимук Ярослав (с. Заплля)

#### ЗАГАДКИ «СІГЛУМІВ» ЗАПЛЬЩИНИ

Сучасне краєзнавство дуже нагадує величезний пазл, де досить непогано досліджено загальний малюнок історичних процесів, але відсутні важливі дрібні елементи, щоб проект був повноцінним. Саме із заповнення цих «білих плям» постане цілісна картина минулого сіл, селищ та міст України.

Одним із таких малодосліджених об'єктів є минуле Запільщини або села Запілья, що було одним із найдавніших супутників середньовічного Любомля.

Нажаль, через трагічні події Першої та Другої світових воєн, село повністю втратило всі історичні об'єкти та архівні документи, що зберігались в храмі Св. Миколи Чудотворця XVIII століття. Тому минуле цього регіону можливо дослідити лише за археологічним знахідками, що в значній кількості зустрічаються під час сільськогосподарських робіт.

Об'єктами нашого дослідження стануть два «сігільуми» від латиського «*sigillum*» – що перекладається як печатка, які були знайдені селянами минулої осені.

Слід зазначити, що ці два артефакти мають не лише велике значення для вивчення культури та правової системи епохи пізнього Середньовіччя та початку Нового часу на Волині, але також є унікальними мистецькими творами, що мають свою особливу естетику та символіку. Слід зазначити, що дані знахідки були необхідні власникам для легалізації документів, підтвердження їх авторитету та статусу, а також використовувалися для зберігання та передачі інформації.

Щодо використання печаток, то в кількісному плані найзначніший розвиток української сфрагістики (науки про печатки) припадає на XVI століття, коли ними користувалися представники майже всіх прошарків українського суспільства. В цей період звичною стала практика затвердження приватно-правових актів печатками представників найрізноманітніших верств, але насамперед князів і титулованої аристократії. Впродовж XVII–XVIII століть ситуація на теренах Речі Посполитої поступово змінюється у бік обмеження кола осіб, що користувалися «сігільумами». Ці процеси були зумовлені з одного боку цілковитим домінуванням шляхти над іншими суспільними станами, що призвело до економічного занепаду міст та деградації напівпривілейованих станів, що розчинилися за незначними винятками у селянській масі, а з іншого – розшаруванням у середовищі самої шляхти, в якій поряд з нечисленною групою магнатів та середньозаможною шляхтою, що зберігала певні землеволодіння, сформувалася велика за кількістю група безземельних, чий майновий статус мало чим відрізнявся від селянського [1].

Остаточне припинення використання цих родових знаків у діловодстві відбувається з ліквідацією самої Речі Посполитої у 1795 році, адже на їх заміну прийшли уніфіковані гербові печатки державних установ Російської імперії.

Після візуального огляду та архівного співставлення зображень з подібними об'єктами можна зробити висновок про те, що дані знахідки відносяться до XVI–XVIII століть.

**Загадка урочища «Панське».** Першим об'єктом дослідження стане гербова шляхетська печатка овальної форми із виїмкою посередині, що був знайдений в урочищі «Панське» або на сучасний лад «Ферма».

Дане урочище розташоване на північно-східній околиці села Запілья за 1 кілометр від будівлі церкви Св. Миколи Чудотворця. Згідно із переказами старожилів на цьому місці розташовувалось обійстя місцевих поміщиків, яке було спалене жителями села десь на початку XX століття під час подій Жовтневого перевороту в Російській імперії. В помісті були як житлові будівлі так – і господарські. Неподалік розташовувався панський сад та ставок. Насадження фруктових дерев було різноманітним: від яблунь та груш різних сортів до «екзотичних» шовковиць та черешень. З початком колективізації Запільщини для збільшення посівних площ сад було викорчовано, а фундаменти споруд розорано. Лише нікими свідками цих подій залишились стара панська липа та група осик, що були висаджені обабіч давнього панського тракту, який вів до Любомля і був доступний для використання лише шляхтичам, селяни ж мали окрему дорогу із значно гіршим розташуванням та покриттям. Супутні нумізматичні знахідки на місці маєтку мають досить довготривалу хронологію від мідних «боратинок» та срібних солідів і півтораків середини XVII до монет царського періоду початку XIX століття. Дані факти є свідченням досить інтенсивного економічного життя на цій території і, можливо, саме там розташовувався центр Запільського фільварку про який згадується в «Люстрації 1564 року» [2].

Розмір фільварку становив 0.46 гектара, що приблизно співпадає із розмірами самого урочища [2]. А те, що саме там була знайдена ця печатка, яка могла використовуватись лише

власником фільварку або особою шляхетського стану, котра виконувала функції керуючого, підтверджує мою теорію.

На сьогодні більш детальне археологічне дослідження цього об'єкту неможливе через активну його забудову в радянський період.

Розміри артефакту по діагоналях становлять 16 x 20 мм, а товщина овалу – 2 мм. На тильній стороні знаходиться ніжка продовгуватої форми із штопорними перами по обидва боки на відстані 9 мм від основи, яка завершується кільцем також овальної форми розміром 4 x 5 мм. Матеріалом із якого виготовлений «сігілум» є латунь, також на ній присутні залишки позолоти.

Основним елементом досліджуваного об'єкту є шляхетський герб, що розташований у виїмці лицьової сторони матриці печатки. Головною частиною герба є щит овальної форми розміром 7 x 9 мм., в центрі якого зображено тварину, яка має декілька версій ідентифікації: телець, вівця чи сторожова собака з коротким хвостом, що стоїть на пагорбі. У нижній частині печатки розташувалось зображення двох литавр ( барабанів) та шаблі з одного боку і мушкета з іншого. Зображені барабани мають вже пруську або французьку форму, що набула поширення в XVIII столітті. Обрамлюють центральне зображення тварини дві рослинні гілки різної форми. Ближче до верху по лівій і правій стороні зображено дві хоругви (прапори) із стрічками, можливо бунчуками. Над щитом розташована гостроконечна королівська корона польського типу із шістьма променями. У верхній частині печатки вигравійовано девіз – ініціали представника шляхетського роду літери «F» і «P» між якими розташувалась «геральдична лілія».

Щодо походження девізу печатки або «тилка», яка дасть нам відповідь на запитання : « Хто був власником знайденого артефакту ?» Слід зазначити, що в польському або латинському правописі, які використані на даній знахідці, записується спочатку ім'я потім – прізвище. Отже «F» це – початкова літера імені власника, а «P» – прізвища.

На головне запитання нашого дослідження відповісти дуже складно, адже її можливими власниками, імена яких нам зустрічаються в писемних джерелах, в різні часи володіли містом Любомль та його околицями були:

- Мартин Красицький (1601 р.) – герб «Рогаля»;
- Іван Виговський (1659–1664 рр.) – герб «Адбанк»;
- Павло Тетеря (1664–1671 рр.) – герб «Сліповрон»;
- Єжи (Юрій) Вишневецький (1670-ті рр.) – герб «Корибут»;
- Єжи Домінік Любомирський (1698 р.) – герб «Шернява»;
- Францішек Ксаверій Браницький та його нащадки (1768–1849 р.) – герб

«Корчак» [3];

- Генерал-майор Курдвановський (1803–1811 рр) – герб «Півкозич» [4].

Слід зазначити, що поняття «гербовий рід» або «герб» було притаманне лише Речі Посполитій та означало ... «використання одного герба, в незміненому вигляді багатьма, іноді сотнями сімей, які є гілками одного шляхетського роду, а іноді і навпаки – сторонніми особами, що пов'язані між собою тільки юридично через прийняття герба» [5].

Щодо самого Запільського фільварку, то після конфіскації земель у Владислава Браницького в 1849 році, його власниками фігурують прізвища поміщиків: Стефаніди Гвоздіковської (пом. 1869 року), в дівоцтві Глинська, та Павла Михайловича Міхалевича (пом. 1893 року), поховання яких збереглось на сільському цвинтарі. Останнім власником фільваркових земель в селі Запілля був А. Просолович [6].

Стефаніда Гвоздіковська, скоріш за все, має певне відношення до давнього московського дворянського роду Глинських – герб «Глинські». Напис на її пам'ятнику має пряме посилення до відомого прізвища: «Дорогой сестре от брата Андрея Глинского с Дальнего Востока 30 мая 1905 года». Її батько Лев Федорович Глинський був священником місцевої церкви Св. Миколи Чудотворця з 1844 по 1861 роки та був нагороджений хрестом на Володимирській стрічці в пам'ять Кримської війни [7].

В шлюбі у нього було двоє дітей Стефаніда та Анрій. Перша вийшла заміж за наступника свого батька, священника цього ж храму Миколу Гвоздіковського, що виконував свої душпастирські обов'язки до 1908 року. Однак останні власники, хоч і були дворянського

(шляхетського походження), за умов домінування російської імперської символіки використовувати родинні печатки для скріплення документів не могли.

В ході дослідження були проаналізовані відомі зображення всіх шляхетських гербів Речі Посполитої однак схожих не було знайдено.

Одним із можливих власників гербу «Таурус або Цьолек» із ідентичними першими літерами «F» та «P» є Волинський воєвода з травня 1775 року Францішек Салезій Потоцький. Однак дана версія є малоімовірною через відсутність інформації про наявність у нього земельних володінь в Любомльському старостві. Також основний елемент родинного гербу Потоцьких у вигляді дорослого бика із рогами є відмінний від нашого.

Досить частим є використання на феодальних гербах зображення собак, особливо в німецькій та французькій геральдиці. Собака (фр. *Chien*) у геральдичній символіці – емблема вірності, відданості, пильності, інколи – дружби. Пес зображується, як правило, стоячим, сидячим або біжучим завжди тільки в профіль. Зважаючи на певну візуальну схожість головного елементу печатки на собаку, даний варіант трактування зображення герба також має право на існування [8].

Та все ж третя версія, на мою думку, є найбільш вірогідним варіантом. Центральна фігура матриці печатки дуже нагадує вівцю, особливо короткий хвіст та округлі форми тулуба. Дане зображення також має геральдичне підґрунтя та схоже на герб «Юноша» головним елементом якого є дорослий баран із рогами, однак знову ж відмінний від нашого. Дана гіпотеза про схожість елементів «сігілума» є досить правдоподібною зважаючи і на той факт, що XVII–XVIII століття були періодом розквіту в Європі мануфактурного виробництва сукна із шерсті овець. Природні умови Запільщини, а саме досить висока місцевість із пагорбами та просторими луками, на відміну від решти низинних земель Любомльщини, сприяли цьому виду діяльності. Також, згідно із «Люстрації 1564 року», місцеві селяни мали навіть сплачувати господарю землеволодіння спеціальний податок – «двадцятину із овець» [9].

Тому, можливо, наш невідомий герой, власник печатки, маючи плебейське походження отримав законний шлях прийняття шляхетського титулу через вдалу військову службу. Цей шлях передбачав особливу відвагу на полі бою із обов'язковими потраплянням в поле зору військового керівника або, ще краще, гетьмана, які в свою чергу і подали кандидатуру претендента на нобілітацію, яку затвердив король Речі Посполитої [10].

Також, крім титулу за військову доблесть, новий шляхтич отримав і землю в околицях Запільщини, де вже існував досить успішний фільварок. Особливою ознакою приналежності до привілейованого стану мала стати печатка. Однак, не маючи відношення до більш відомих родів, перед власником постала дилема із затвердженням власного гербу. Основою якого і стало зображення вівці, яка у вищезгаданий період приносила власнику досить непогані прибутки. Те, що володар артефакту та його нащадки перебували на службі у короля і, можливо, мали якісь від нього даровані привілеї, свідчить ще один елемент гербу: королівська корона над головним елементом «сігілума», як символ покровительства з боку монаршого двору. Підтвердженням факту військової служби нового шляхтича є також мілітарні зображення литавр, хоругв та зброї на ній.

Знайдений артефакт має крім історичної ще і велику мистецьку цінність. Адже саме виконання печатки потребувало від ювеліра, який її виготовляв, високого художнього та професійного рівнів. Зважаючи на те, що кожна деталь знахідки зберігає високу точність зображення, а наявність залишків позолоти на печатці, ще раз засвідчує високий суспільний ранг його власника.

Зважаючи на бурхливі події, які охопили Любомльщину в кінці XVIII – на початку XIX століття: це і третій поділ Речі Посполитої та військові дії під час нього, французько-російська війна 1812 року та баталії за місто Любомль, а також численні польські повстання і подальша конфіскації маєтків у феодалів польського походження, що підтримали збройну боротьбу за відновлення Речі Посполитої та передачу їх новим російським господарям – сприяли зникненню нашого об'єкта із рук власника.

Слід зазначити, що для повного розкриття історії нашого артефакту слід провести додаткове дослідження із використанням архівних фондів сусідньої Польщі, які, на жаль, через російсько-українську війну, для автора закриті.

**Любомльський тур чи зубр.** Ще одним об'єктом дослідження стане «сігілум», який був знайдений на крайньому сході земель сучасної Запільщини в урочищі, має дві назви: давню – «Біломолле» або «Бігомолле» та сучасну – «На гірці». Артефакт лежав неподалік від північного узбіччя дороги Запілья – Любомль, що ділить урочище на дві частини. Міські краєзнавці наполягають, що ця територія відноситься до північно-західних околиць середньовічного Любомля, хоча сучасні межі міста розташовані в межах 1-го кілометра від даного урочища. Однак твердження колег є правдивим тому, що значні супутні знахідки кераміки та кованих металевих предметів побуту свідчать про досить інтенсивну забудову цієї території в давнину. Також на в урочищі запільські селяни часто знаходять монети періоду Середньовіччя та Нового часу: «соліди» Речі Посполитої середини XVII та Російської імперії середини і кінця XVIII століть. Поряд із місцем, де лежала печатка, місцеві жителі також натрапили на срібні монети «гривеники» імператриці Катерини II – 1768 , 1769 років. Ці знахідки дають можливість засвідчити, що на даній території існувало поселення початку XVII – кінця XVIII століття із досить інтенсивним економічним життям. А власники будівель могли бути представниками міського патриціату, доказом чого є значна кількість срібних монет.

Щодо основних характеристик самої знахідки, то вони є наступними:

- Печатка має круглу форму матриці діаметром 25 мм;
- Товщина матриці 2 мм;
- Висота печатки 18 мм;
- Тильна сторона об'єкту має ніжку циліндричної форми для кріплення дерев'яної ручки;
- Діаметр циліндра близько 18 мм, а висота 16 мм.

Матеріалом з якого виготовлено знахідку є латунь. Основною частиною досліджуваного об'єкту є герб, що розташований у виїмці лицьової сторони матриці печатки. Головним елементом герба є щит іспанської форми розміром 12 x 14 мм, в центрі якого міститься, досить примітивне, зображення тварини, яку можна ідентифікувати як телець. Навколо щита по зовнішньому колу печатки зчитується напис латиною «SIGILUM CIVITATIS LUBOML», що перекладається як «ПЕЧАТКА МІСТА ЛЮБОМЛЬ». Окремі слова розділені трьома круглими «пробілами». Зовнішні краї печатки досить стерті, що може свідчити про її часте використання. Ніжка артефакту має ознаки механічних ушкоджень від сільськогосподарської техніки та тріщини. Весь артефакт вкритий досить товстим шаром зеленої патини. В середні циліндра – ніжки знаходиться шматочок деревини, що є залишком автентичної дерев'яної ручки.

Яку тварину зображено на центральній частині матриці? Серед найбільш вірогідних варіантів є зубр. Однак можна припустити, що дане зображення символізує і іншу тварину, а саме – тура. Адже зубр ще називають «болотною твариною», а Любомльський регіон за своєю природою і пагорбами трішки відмінний від дійсно мокрого болотного Полісся [11].

Найвідоміший тур європейський (*Bos primigenius primigenius* Vojanus), предок бика свійського. В Україні населяв степи, лісостепи, мішані ліси і був мисливською твариною. Зник у XVII столітті в наслідок браконьєрського знищення цього біологічного виду людиною. Остання туриця загинула у Біловезькій Пущі в 1627 році. Про поширення турів в Україні свідчать численні географічні назви: Турійськ, Турія в регіонах, що сусідять із Любомльщиною [12].

Напис на печатці дає нам чітке розуміння значимості знахідки для нашого регіону – адже перед нами може бути втрачена печатка Любомльського магістрату, що існував в період від надання місту Магдебурзького права 1541 рік і до його занепаду і скасування на українських землях в 1831 році [13].

Незаперечним фактом автентичності знахідки є її зображення на сургучному відтиску печатки міста Любомль, яка зберігалася на рапорті до комісії Скарбу Коронного від 21.02.1782 року, на якій проглядаються контури тільця і напис „SIGILVM CIVITATIS LVBOM...” [14].

Порівнявши зображення сургучного відтиску на рапорті із відтиском знайденого артефакту можна з 99%-ю впевненістю заявити, що перед нами печатка, яка належала Любомльському магістрату. Відповідно до прав та вольностей, що надавалася місту

Магдебурзьким правом його очолював обраний вїйт. В свою чергу магістрат традиційно складався із бурмістрів, помічників вїйта, лавників та райців. Структурно він ділився на лаву, що слідкувала за дотриманням законодавства та здійснювала судочинство в місті та ради, яка займалась адміністративно-господарськими справами. Всі представники магістрату вибирались із числа міського патриціату, заможного населення [15].

Поряд із виборними чиновниками та органами влади в місті довгий час існувала посада королівського старости, намісника центральної влади. Резиденцією старости був дерев'яний замок, а магістрату – місцева ратуша, що розташовувалась на площі Ринок [16].

Головним атрибутом влади вїйта була печатка. Вона мала важливе значення для середньовічного міста, оскільки була символом влади та авторитету магістрату. Зазвичай печатка складалася з імені міста або його герба, та використовувалася для підписання документів, які підтверджували рішення магістрату або вїйта чи бурмістрів.

Печатка також відігравала важливу роль у здійсненні торгівлі та бізнесу. Наприклад, документи, що підписані міською владою, засвідчували легітимність товарів та послуг, що пропонувались у місті. Це дозволяло підвищити довіру до місцевих підприємців та забезпечувало захист від шахрайства.

Досліджуючи всі наявні історико-краєзнавчі статті, що стосувались Любомльського магістрату виявлено закономірність, що вїйт, як керівник магістрату згадується в архівних документах дуже рідно. Керівництво міста в переважній більшості документів фігурує виключно в посаді бурмістрів. Це може бути пов'язано із тим, що Любомль будучи одним із найдавніших містечок Волині поступово втрачав статус типового середньовічного центру суспільно-економічного життя, поступившись значимістю більш успішним сусідам, які мали краще економічне та адміністративне розташування. І з 1382 року він втрачає значимість городового старостинського міста, а із нею і деякі привілеї, серед яких, можливо, і виборність вїйта чи посаду взагалі [17].

В 1720 році згадуються чотири бурмістри Любомля: Казимір Хмелярський, Козьмян Попкович, Варфоломій Ковальський, Яцентій Трохимович та лавник Каспер Ягодинський [18].

В 1728 році через велику пожежу вигорів весь центр міста, в тому числі і ратуша. Тому, можливо, засідання магістрату почали проводити в новому приміщенні, що розташовувалось в урочищі «На гірці». Це міг бути приватний будинок самого вїйта чи когось із бурмістрів або тимчасова громадська будівля. А центр всього суспільно-політичного життя Любомля перемістився на околиці сучасної Запільщини [19].

Із початком занепаду Речі Посполитої у XVIII столітті розпочався і занепад міського самоврядування Любомля. В 1764 році власниця Любомльського староства Антоніна Жевуська одноосібно призначила на посаду міського вїйта, яка із невідомих причин була вільною, Яна Барановського. Місцевого бурмістра Трохимовича було усунуто від посади, а міські вибори не проводились до 1771 року [20].

Із переходом Любомльського старостинства у власність К. Браницького, в 1768 році, відносини між ним і міщанами суттєво загострились. Користуючись своїм привілейованим становищем новий господар нехтує давніми привілеями наданими жителям міста королями Речі Посполитої. Жодні скарги любомльських міщан в імперські інстанції не бралися до уваги і на початку XIX століття магістрат зникає.

Щодо самого артефакту то його останніми власниками були хтось із місцевого патриціату, що займав посаду бурмістра. Зважаючи на те, що після відбудови центру міста магістрат уже не мав достатніх повноважень, печатка могла перебувати у будинку когось із останніх міських урядників. Її ж остаточну втрату можна пов'язати із пожежею, яка знищила північну частину міста в 1812 році під час боїв між франко-австрійськими військами із дивізії Фрімонта та російськими підрозділами. Також можливим доказом цієї гіпотези є супутні археологічні знахідки на цій же місцевості, що містять сліди горіння. Слід зазначити, що і нумізматичні знахідки уже XIX століття на цій місцевості зустрічаються не дуже часто. А це наштовхує на припущення, що дана частина Любомля була знищена саме на початку XIX століття, а землі почали використовуватись за сільськогосподарським призначенням [21].

Із втратою печатки магістрату та міського архіву в період II Світової війни була втрачена ланка, яка поєднувала Любомль середньовічний із Любомлем сучасним. В 1938 році при розробці нового міського герба була спроба відновити історичну справедливість використавши зображення двох биків (зубрів чи турів). Однак польські урядовці відправили проект на доопрацювання, а початок війни перервав цю роботу [22].

Також вже в незалежній Україні під час обговорення проектів майбутнього герба Любомля розглядалось два варіанти:

- перший подібний до проекту герба 1938 року із зображенням двох зубрів, автор О.Д. Остапюк;

- другий містив зображення Георгія Змієборця, авторства М. С. Дзея.

Нажаль, через незначну кількість наявних фактів, що підтверджували б автентичність та історизм першого варіанту рішенням Любомльської міської ради № 11/1 від 20 квітня 2000 року, міським символом затверджено герб із зображенням Георгія Змієборця, повернутого вправо, на червоному полі. Зліва зверху розміщений білий хрест, як символ Волинської землі. Причиною такого вибору був аргумент про те, що однією із найстарших споруд міста була церква Св. Георгія. Ця подія стала черговим прикладом прийняття рішень всупереч існуючим фактам, що руйнують історичний зв'язок сучасної Любомльщини із минулими. Однак віднайдений артефакт дає чітку відповідь яким мав бути вигляд сучасного міського гербу та засвідчує давність традицій самоврядування в цьому населеному пункті [23].

В цілому ці два маленькі пазли досить гармонійно лягли на білі плями втраченої картини історії рідних мені Запільщини та Любомльщини та доповнили її славу та давню минувшину.



Шляхетська печатка із відтиском



Міська печатка з відтиском (з написом SIGILUM SIVITATIS LUBOML)

#### Джерела та література:

1. Алфьоров О., Однороженко О. Наука про печатки. С. 14. URL: [https://chtyvo.org.ua/authors/Odnorozhenko\\_Oleh/Ukrainski\\_osobovi\\_pechatky\\_XV-XVII\\_stolittia\\_za\\_materialamy\\_kyivskykh\\_arkhivoskhovysch/](https://chtyvo.org.ua/authors/Odnorozhenko_Oleh/Ukrainski_osobovi_pechatky_XV-XVII_stolittia_za_materialamy_kyivskykh_arkhivoskhovysch/)
2. Остапюк О. Д. З історії Свято-Миколаївської церкви села Запілля Любомльського району. *Волинська ікона : дослідження та реставрація* : наук. зб. : матеріали XVI міжнар. наук. конф., присвяч. 105-й річниці від дня народж. Павла Жолтовського, 70-й річниці утворення Волин. обл. та 810-й річниці Галицько-Волинського князівства, м. Луцьк, 4–5 листоп. 2009 р. Вип. 16.
3. Шляхетські герби. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Шляхетські\\_герби](https://uk.wikipedia.org/wiki/Шляхетські_герби)
4. Любомль та Любомльщина в українській та європейській історії. *Остапюк О. Д. Зміни адміністративного поділу Любомльщини*. Луцьк, 2017. С. 406–407.
5. Гербовий рід. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Гербовий\\_рід](https://uk.wikipedia.org/wiki/Гербовий_рід).
6. Любомль та Любомльщини в українській та європейській історії. *Військове осадництво на Любомльщині*. Луцьк 2017. С. 376.



7. Остапюк О. Д. З історії Свято-Миколаївської церкви с. Запілля Любомльського району. *Волинська ікона : дослідження та реставрація* : наук. зб. : матеріали XVI міжнар. наук. конф., присвяч. 105-й річниці від дня народж. Павла Жолтовського, 70-й річниці утворення Волин. обл. та 810-й річниці Галицько-Волинського князівства, м. Луцьк, 4–5 листоп. 2009 р. Вип. 16.
8. Собака (геральдика). URL: [https://www.wikiwand.com/uk/Собака\\_\(геральдика\)](https://www.wikiwand.com/uk/Собака_(геральдика)).
9. Остапюк О. Д. З історії села Запілля.
10. Вінниченко О. Шляхта у Речі Посполитій. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/shliakhta-svavolia-chi-zolota-demokratia-oleksii-vinnichenko/>
11. Походження слова «зубр». URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Зубр#Походження\\_слова\\_«зубр»](https://uk.wikipedia.org/wiki/Зубр#Походження_слова_«зубр»)
12. Тур. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тур>
13. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині. *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 57.
14. Любомль. Карта історико-культурної спадщини. URL: <https://shtetlroutes.eu/uk/lyuboml-cultural-heritage-card/>
15. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині». *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 56.
16. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині». *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 60.
17. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині. *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 60.
18. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині». *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 60.
19. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині». *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 60.
20. З історії римо-католицьких парафій та польської общини Любомльщини на Волині». *Остапюк О. Д. До питання про надання Магдебурзького права місту Любомль*. Луцьк. 2012. С. 60.
21. Любомль та Любомльщина в українській та європейській історії. *Хомич Д. Забутими сторінками військової історії: бої під містечком Любомль у війні 1812 року*. Луцьк 2017. С. 266.
22. Панченко В. О. Міська геральдика старої України / Наук. ред. Я. С. Калакура. Київ : Веселка, 2021.
23. Любомль. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Любомль>